

денесінің бір мүшесі ретінде ғана қарастырып қоймай, оны «жүрек», «жан», «ниет», «көңіл», «жігер» сияқты адамның рухани өмірінде елеулі орын алатын нәрселермен бір шеңбер аясында қарастыратыны, әрі адамның бұл дене мүшесін солармен бірдей көретіндігі, оған аса зор мән беретіндігі анықталды. Сонымен қатар, зерттеудің нәтижесінде қазақ және жапон тілінің соматикалық тұрақты сөз тіркестерінің ортақ тұстарының, жанасатын жерлерінің аз еместігіне де көз жеткіздік. Яғни, бұл тақырыптағы ізденіс нәтижесінде екі тілде ғана емес, жалпы қазақ және жапон халықтарының дүниетанымдары, ұлттық құндылықтар мен көзқарастар жүйелерінде бірқатар ұқсастықтардың бар екендігі айқындалды. Зерттеудің мұндай нәтижесі болашақта қазақ және жапон тілдеріндегі жалпы фразеологиялық қабаттардың одан арғы терең зерттелуі қажет екендігін айғақтайды.

***

1. Ислам А. Ұлттық мәдениет контексіндегі дүниенің тілдік суреті. ФФД...дисс. автореф.– Алматы, 2004.

2. Симмура. И. Кодзиэн (Толковый словарь Кодзиэн). Токио. «Иванами сэтэн», 1991.

3. Богатырев И. Оздоровление по методам Фэншуй. Санкт-Петербург. «Невский проспект», 2006.

4. 新小辞林 第五版 東京「三省堂編輯所」、1999.

5. 中嶋尚 新選 慣用句の辞典 初版 東京「小学館」、1996.

6. 仲正工, 間柄奈保子. 表現を豊かに生き生き. 慣用句 (上級). 東京「専門教育出版」、2005.

7. Фудзинума Т. Японско-русский словарь. Токио. «Кэнкюшя», 2000.

8. Longman Active Study Dictionary. Fourth Edition. Edinburgh. «Pearson Education Limited», 2004.

9. Кадзи С., Хама Н., Райс Д. Эти странные японцы. Пер. с англ. Г. Дуткиной, Д. Дуткиной. Москва. «Эгмонт Россия Лтд», 2000.

10. Лаврентьев Б., С.В. Неверов. Японско-русский и русско-японский словарь. 6-е издание. Москва. «Русский язык Медиа», 2004.

11. Қайдар Ә.Т. Халық даналығы. Алматы. «Толғанай Т», 2004.

***

Данная статья посвящена изучению семантики фразеологических единиц японского языка, используемых с соматизмом 腹 (*hara*) «живот» и выявлению их лингвокультурологической характеристики, знание, которых позволят лучше ознакомиться со спецификой миропонимания японского народа.

***

This article is devoted to the studying of semantics of phraseological units, used with 腹 (*hara*) «stomach» somatism and revealing their lingvoculturological characteristics, the knowledge of allows better understanding of world-outlook specification of Japanese people.

Чакирова М. К

ҚАБУСНАМА - САРҚЫЛМАС ДАНАЛЫҚ

Парсы-тәжік әдебиеті ежелден - ақ өзінің жұмбақтығымен, тереңдігімен, сыршылдығымен ерекшеленіп, қаншама адамдардың, елдердің жүрек төрлерінен орын алған, алып келеді де және келешекте де қанша жастардың рухани азығына айналатынына хақ.

Парсы-тәжік әдебиетінің ең басты ерекшелігі - нәзіктік. Оның сыры кез келген жүрекке ауыр, тіпті шымшитын

ойларды астарлап, жұмбақтап, ойға батыратындай қылып жазылуында. Кез келген мәселеге үңіле, терең, фәлсафалық тұрғыдан қарауында. Жай әдемі, жылтырақ, бос сөз емес, терең ой мен оюлана-өрнектелген сөздің ұштасып, астарласу нәтижесі.

«Иран әдебиетінде атам заманнан белгілі бір дәстүрлер қалыптасқан. Сол дәстүрлер бойынша қайсыбір үлкен

шығарма болсын, прозалық немесе поэзиялық туынды болсын белгілі бір адресатқа, яғни шахқа, әкімге, сұлтанға арналып отырған. Мысалы, иран поэзиясының атақты шығармасы - Фирдоусидің «Шахнамасы» Иран жерін билеген Сұлтан Махмұдқа бағышталған еді» /1/.

Сол сияқты иран прозасының озық үлгілерінің бірі – «Қабуснама» кітабы да, әкесінің баласына мұра, өсиет ретінде қалдырған аманаты еді. Ол заманда тікелей кодекстер, идеологиялар болмағаны анық. Бұл барлығы 44 баптан тұратын кітаптың сонау 11 ғасырда дүниеге келіп, біздің ХХІ ғасырға жетіп отырғаны, кітаптағы айтылған сөздердің өшпейтіндігін, өміршендігін көрсетеді. «Осы «Қабуснамада» адам шыр етіп дүниеге келгеннен бастап ғұмырының ақырына дейін не істесе абзал болатыны, яғни дұрыс өмір сүру жолы жазылған. Шахтың жай ғана баласына арнаған тілектері емес, оның әр бөлімінде, әр тарауында терең фәлсәфалы ойлар жатыр. Жақсылық пен жамандық, махаббат пен зұлымдық, ащы мен тұщы, ізгілік пен имандылық, адамгершілік, іскерлік мәселелері қамтылады» /1/. Сондықтан да «Қабуснама» біздің заманымызбен, уақытымызбен әдемі үндесіп отыр.

«Қабуснаманың» авторы – Қайқаус, Каспий теңізінің оңтүстік жағалауында мекендейтін Гилан ру- тайпасының ұсақ феодал отбасында (1021-1022 жылдарда) дүниеге келеді.

«Қайқаус 63 жасында «Қабуснаманы» өзінің ұлы Гиланшахқа арнап жазады. Өзінің қартайғанын баяндай келіп: «Менің дүниедегі жиып-терген ең қымбат асыл затым – саған арнап жазған осы үгіт-насихат кітабым», - дейді» /2/ .

Өмірі өлмейтін шығармалар болады, ондай шығармалардың даңқы ғасырларға кетеді. Әкесінің баласына жазған өсиеті кейін бұқым жас ұрпақ үшін қазыналы сөзге айналды. Пайғамбар жасына келіп, «Қабуснама» атты айтулы еңбек жазып, оны ұлы Гиланшахқа арнап кеткен Қайқаус осы өсиетін халықтар есінде ғасырлар бойы қалатынын білді ме екен.

«Пайғамбар хадистерінің бірінде: «Жақсы ісінді қанағат тұтып, қуаныш ет. Жаман ісіңе қамығып, қайғыр. Бұл имандылықтың белгісі, абыройың артады», дейді екен. Айтқандай, әкесі жақсы жаман істерді баяндау арқылы ұлын көп нәрсеге ұмтылдырып, бірқатар жайсыздықтардан сақтандырады. Саясат құрмаса, қоғамда әділетсіздіктің үстемдік жүргізетінін ескертеді. Білімсіздер қатарына қосылып кетіп, бірдемені бүлдіріп алып жүрме, патшаның патшалығы әділдігінде, байлардың байлығы кедейлердің қадірін бағалай білуде, өйтпесе олар Алла тағаланың қаһарына ұшырайды дейді» /1/.

«Қабуснама» барлық өнерден сөз өнерін биік қояды. Орынды сөз айта білуді, адамның асыл қасиетіне жатқызады. Орынсыз айтылған сөз жақсы болса да жалаң көрінеді /3/ .

«Орыс және Батыс педагог ғалымдары бала тәрбиесіне, оның мінез-құлық, этика мәселелеріне қаншалықты көңіл бөлсе, Шығыс ғалымдары да бала тәрбиесіне соншалықты үлкен мән беріп отырғаны осыдан-ақ хақ» /3/.

«Қабуснама» - 1082-1083 жылдар ішінде жазылған аса бағалы педагогикалық мәні бар туынды.

«Шамсол Маолии Қабус қатал, зұлым болғанымен, өз заманындағы феодал үстемдігіне қажетті барлық ілімдерді үйренді. Ол әрі әдебиетші, әрі ақпа ақын еді. Парсы, араб тілдерінде өлеңдер жазатын. Классикалық араб тілінде жазылған «Намалардың» авторы болды. Сонымен ол өз қол астында белгілі ғылым, мәдениет, әдебиет қайраткерлерін топтастырды және Жүржаниді ірі мәдениет орталығына айналдырды» /2/ .

«Қабустың немересі Қайқаус та, өз заманының көп жағадайынан хабары бар зиялылардан еді, өз дәуірінің ілімділерінің қатарында болып, табиғаттану мен музыкаға зор құштарлықпен қараған. Оның көптеген ғылымдардан хабардар екені, осы «Қабуснама» шығармасынан мәлім. Қайқаус осы шығармасын жазар алдында, алдыңғы буын ғалымдар мен зиялылардың шығармаларымен кеңінен танысқан. Өткен дәуірде жазылған

педагогикалық шығармаларды оқып шығады, өз дәуіріндегі мәдени орталығы бар мемлекеттермен танысады. Бұхара, Хорезм, Самарканд өлкелерінде болып, сол жердегі ғалымдармен сұхбаттасып, олардың ғылыми-тәрбиелік пікірлерінің жиынтық айнасындай «Сахдатнама», «Рушнойнама» шығармаларына назарын ерекше аударады» /2/ .

«Қабуснама» ислам өркениетінің құлпыра түсуіне өз үлесін қосты десек болады. «Өйткені Қабуснаманың бірінші тарауы Алла тағаланы тану туралы. Онда автор: Біріншіден, Алланың бірлігін, барлығын мойындауға ықылас-сенімің берік болсын. Өйткені, көп адамдар оны мойындамау салдарынан көңілі қараңғыланып азғындайды. Ал көңілі пәк, таза адамдар адаспайды» /4/ және «Алла тағаланы танығың келсе, алдымен өзіңді-өзің таны... Әрбір жан өзін-өзі тани білсе, Алла тағаланы да таниды» /4/ деген жерлерінен ақ ой, ақыл тереңдігін байқауға болады.

Сондықтан да «Қабуснама» тәлім-тәрбиелік мәні жағынан XI ғасырдағы шығыс педагогикасы тарихында аса құнды шығармалар қатарынан орын алады. «Қабуснама ұйғыр, неміс, татар, қазақ, өзбек, француз, орыс, ағылшын тілдеріне тәржімаланды» /2/. Бұл шығарманың қаншама тілдерге аударылғандығы бұған дәлел.

Осы шығармадан, біздің ойымызша, кез келген адам өзіне керектіні, өзін толғандыратын тақырыптарға байланысты

көп жаңалық ашады. Өйткені мұнда қамтылған тақырыптар өміршең, қарапайым өмірде кез-келген адамның басында кездесетін мәселелер. Қабуснама-сарқылмас даналық көзі, өйткені заман өзгереді, адам өзгереді, бірақ кей бір мәселелер мәңгі өзектілігін жоғалтпайды, мысалы: достық, имандылық, адамгершілік мәселелері. Қаншама жүз жыл бұрын болған мәселелер атадан балаға ауысып, алмасып әлі келеді, сондықтан да болар «Қабуснама» өз оқырмандарын әлі күнге дейін жоғалтпаған.

***

1. Ө. Күмісбаев «Заң» газеті 2000 ж, 26 қаңтар
2. Т.Айнабеков «Қабуснама». Жазушы баспасы, 2005
3. «Шешендік өнерін үйреніп», «Дала мен қала» газеті, 2006 жыл
4. Қайқауыс «Қабуснама». -Алматы: Балауса, 1992

***

В статье автор рассматривает произведение «Кабуснама», написанное в 9 веке. Рассматривается язык произведения, также уникальность «Кабуснама», как источника мудрости.

***

In this article, the author researches the work «Kabusnama» wich was written in IX-century. The worker's language is being researched as far as the unigue of «Kabusnama», as the source of wisdom.

Мұратова Г.Ә.

АБАЙ ҚАРАСӨЗДЕРІ МЕН «ҚАБУСНАМА» ҮНДЕСТІГІ

XI ғасырдағы шығыс педагогикасы тарихындағы тәлімі терең, тәрбиелік мәні аса құнды рухани байлықтың бірі – 1082-1083 жылдар шамасында жазылған “Қабуснама” туындысы. Ұрпақ тәрбиесіне, имандылық пен ізгілікке аса мән берген шығыс халқының тәрбие мектебінің

оқулығындай бұл еңбек – бүкіл адамзат мәдениетін байытқан мың жылдық тарихы бар, мәңгілік шығармалар қатарынан табылады.

“Қабуснаманың” авторы Қайқаус өзінің ұлы Гиланшахқа (ол арқылы бүкіл адамзат баласына - Г.М.) арнап жазады.